

Kvinnebevegelsens
landsstyremøte
Oslo 1.10.1988

Med forbehold om endringer
SPERRET til 1.10.88 kl 0900

Statsminister
Gro Harlem Brundtland

KRAV TIL INNSATS - FOR FELLES FRAMTID

Det norske samfunnet trenger alles bidrag til en framtid som vi har et felles ansvar for. Vi er sikre på at slagordet på de gamle fanene fortsatt er gyldig: "Gjør din plikt og krev din rett."

Vi må gjøre det klart at skal vi skape et samfunn som stiller opp for oss - må vi også stille opp for samfunnet. Det er dette som må prege oss alle. Vi må gjenreise respekten for og plikten til å gjøre en innsats. "Samfunnet" er ikke noe fjernt utenfor oss, det er oss alle.

Arbeiderbevegelsen har alltid bygd på det enkle faktum at det er arbeidet som skaper verdiene. Ideologisk har arbeid og innsats dype røtter i sosialdemokratiet. Vi har oppnådd resultater ved å sette oss djerpe mål og sammen gjøre en innsats for å nå dem.

Vi skal styrke vårt konkurranseutsatte næringsliv og gjøre oss mindre avhengige av oljen. Det er bare en ting som nytter: Sterkere innsats på alle fronter. Dette gjelder kampen for den fulle sysselsettingen, for menneskelig verdighet og selvutfoldelse, for et samfunn der alle er aktive deltakere.

Vårt svar er å skape mer, fordele bedre og utløse nye krefter.

Vi sier fra om at det må stilles krav. Vi må alle ta et større ansvar for samfunnet vi lever i og miljøet vi deler. Derfor legger vi så stor vekt på reformer som gjør hverdagen enklere og som derfor gjøre det lettere å utløse nye krefter. Ikke minst gjelder det småbarnsforeldrene og kvinnene.

Programutkastet har et budskap mange ser fram til å slåss for. Det er et regjeringsprogram, som vil prege den politiske debatten framover. Ikke bare innad i vår egen bevegelse, men i alle deler av samfunnet. Dette er programmet for Norge.

Det er et program vi vil at minst hundre tusen vil gå aktivt ut og kjempe for - og som minst 1 million skal stille seg bak på valgdagen.

Derfor går vi også ut og inviterer til debatt i alle miljøer som ønsker å delta i utformingen av en politikk for 90-åras Norge.

Vi trenger en levende debatt om hverdagsproblemene, om den virkelighet vi lever i, om de konkrete vei-valg vi må ta.

*

Med dette programmet setter vi igjen arbeidet i sentrum. Hvorfor gjør vi det ?

Av to grunner. Vi har i 80-åra sett at arbeid for alle, velferd og trygghet ikke er verdier vi kan ta for gitt. Det er ikke et fundament vi har støpt en gang for alle. Det krever vedlikehold. Det krever fornyelse. Det krever reformer.

Men vi setter arbeidet i fokus, også fordi vi trenger alle i arbeid - hvis vi skal makte de utfordringene vi står foran.

Nå skal vi ta vare på det vi har vunnet etter den økonomiske krisen som ble avdekket i 1986. Det er avgjørende at vi ikke gjør om igjen de feil som utløste vanskene. Da må vi få folk med oss i en annen og ny retning, en som bygger opp verdiene, og ikke skusler dem bort.

Det dreier seg om å satse der det trengs mest, i forskning og utvikling, i høyere utdanning, i reformer som kan bedre situasjonen for barnefamiliene, om en annen distriktspolitikk. Det dreier seg om en rettferdig inntektspolitikk.

Det var nettopp synet på fordelingspolitikken som sto sentralt i regjeringskrisen i 1986. Bak oss hadde vi fire og et halv år hvor ressursene ble vridd mot økt privat forbruk og privat sektor, på bekostning av utbygging av fellesgoder.

Skritt for skritt ble det skapt større forskjeller i levekår, mellom grupper og landsdeler. Det ble større sosiale forskjeller og en skjevare inntekts- og formuesfordeling. Fellesskap og samfunnsansvar ble svekket, til fordel for privatisering og egeninteresse.

Det ble satset for lite på fornyelse og omstilling i næringslivet, mens pengeflytting og spekulasjon ble oppmuntret.

Sentrale oppgaver som helsevesen, skole og forskning fikk en mindre andel av våre samlede ressurser.

Skritt for skritt gikk det i retning av underskudd i norsk økonomi. Vi begynte å bruke mer enn vi skapte. Derfor endte det i en økonomisk krise, skapt av en politikk som bygde på andre verdier enn våre - og forsterket av fallet i oljepri-sene.

Den veksten vi fikk var bygd på sandgrunn.

Vi fikk i 80-årene 60 000 nye arbeidsplasser innen finans- og eiendomsdrift og 60 000 nye arbeidsplasser innen varehandel, de fleste basert på import. Mens tallet på arbeidsplasser i den konkurranseutsatte delen av næringslivet gikk ned med 36 000.

Vi har startet snuoperasjonen. Nå gjelder det å gjennomføre den.

"Folk er luta lei av debatten om hva som skjedde under Willoch-regjeringa", sier Bondevik. Men det er ikke debatten om de erfaringene vi høstet vi må unngå, det er den politikken vi må legge bak oss.

Høyres leder sier partiet har lagt seg på en del av de hovedstrømning som er toneangivende over hele Europa. De vedstår seg sine nyliberalistiske forbilder - men tror Norge skal unngå baksiden av den medaljen.

Det Høyre nå lanserer, er den samme, gamle politikken. De vil prøve den samme oppskriften en gang til. Det er ikke noen forskjell på det de sier nå og det de sa for to år siden, for fire år siden, for seks år siden.

De vil endre skattesystemet slik at høyinntektsgruppene igjen skal få større fordel av fradragene, de lover igjen skattelettelse og økt privatisering.

Arbeiderpartiet sier nei til en slik politikk, som vil skyve byrdene over på et mindretall av befolkning - det mindretall som settes utenfor samfunnet, som arbeidsledige.

Vi må si klart ifra at det er nødvendig med en helt annen holdning og en ny ånd hvis Norge skal klare de store oppgavene som venter.

Det gjelder bankene som bidro til den økonomiske krisen gjennom en uhemmet utlånspolitikk.

Det gjelder de som bryter spilleregler og går til ulovlige aksjoner for å fremme egne interesser, på tvers av våre grunnleggende demokratiske tradisjoner og vårt politiske system.

Det gjelder politikere og partier som vil gjøre respekten for lov og orden avhengig av om man selv mener loven er riktig.

Politikk er også moral. Arbeiderbevegelsen må være den organiserte motkraft til et samfunn der den sterkeste får råde.

Som sosialdemokrater vet vi at holdninger ikke er nok for å lage et godt samfunn. Det er derfor vi går inn for samfunnsmessig styring og folkevalgt innsats. Men vi må gjøre det helt klart: Vi klarer oss heller ikke uten holdninger. Gjennom bevisst politisk styring og vilje til å velge kan vi nå langt i å skape et godt og rettferdig samfunn. Men vi oppnår mer hvis det følges opp gjennom aktiv innsats fra hver og en av oss. Vi når lenger, hvis vi trekker i samme retning.

Vi legger vekt på at vi må velge. Det vil i årene framover bare vært rom for en begrenset vekst i det offentlige forbruket. Derfor tar vi stilling til hva som er de viktigste

oppgavene og hva landet har råd til. Og vi våger å si fra om det og vedkjenne oss det.

Programforslaget inneholder viktige reformer.

Programkomiteen har lagt vekt på de reformer som vil gi den enkelte større frihet og flere muligheter til å være med å løse de oppgaver vi står foran. Slik kombinerer vi de krav vi må stille til hverandre med reformer som gjør det lettere for den enkelte å yte sitt bidrag.

Arbeiderpartiet forplikter seg til å føre videre en aktiv fordelingspolitikk. Til å fortsette innsatsen for å gi landet et mer moderne og vekstkraftig næringsliv. Og til å fornye velferdssamfunnet. Vi ser våre fellesgoder som viktige redskaper for å skape rettferdighet og tilhørighet. Derfor må vi utløse nye krefter for å fjerne køene, foran barnehagene, i helsevesenet og i eldreomsorgen.

*

Hvilke forutsetninger bygger vi på ? Hvilke ressurser har vi i årene som kommer ? Det er viktig at vi er klar over det. For vi må bygge på den virkelighet vi sammen må møte.

I 1986 gikk Norge med 40 milliarder kroner i underskudd i utenriksøkonomien, penger Norge må låne opp. Hvis vi hadde latt dette fortsette, ville Norge til slutt ikke hatt penger til stort annet enn å betale renter og avdrag på gjeld. Da ville vi fått masse-arbeidsledighet, og de problemer vi i dag opplever i eldreomsorg, helsestell og barneomsorg, ville fortone seg som bagateller

Selv om vi har greid å angripe det store underskuddet, har vi fortsatt det høyeste underskuddet av OECD-landene. Det er bare Norge og Sverige som har greid å unngå massearbeidsledighet med så store underskudd i utenriksøkonomien.

Derfor må gjenopprettingspolitikken fortsette også i neste periode.

(PLANSJE som viser utviklingen i privat forbruk)

Denne plansjen viser hvorfor det gikk så galt. I 1985 økte det private forbruket med 10% - fire ganger så mye som Regjeringen Willoch la opp til i sine budsjetter. Vi fikk liberaliseringen i kredittpolitikken - uten at skattereglene ble endret. Og dermed en sterk vekst i utlånene - noe både banker og mange av de som lånte i dag angrer på.

Veldig mye av det økte private forbruket gikk med til å kjøpe varer vi importerer (rekordstort bilsalg f eks) - og bidro til det store underskuddet i utenriksøkonomien. Forskjellen på den faktiske utvikling i det private forbruket og det som Arbeiderpartiet la til grunn i sitt alternative langtidsprogram - utgjør 40 milliarder. Tenkt hva vi kunne utrettet med bare en del av disse pengene hvis de var brukt på skolen, på forskning og utvikling for å styrke næringslivet eller på sosiale reformer.)

Det vil ikke nå være forsvarlig med ytterligere innstramminger i det private forbruket. Men det vil være nødvendig å holde det private forbruket i sjakk, slik at det blir rom for de investeringer vi må gjøre i industrien.

Et fortsatt inntektspolitisk samarbeide som kan sikre at vi tar vare på det vi har vunnet gjennom årets inntektsoppgjør, er en nødvendig del av en samlet politikk for å sikre både sysselsetting og velferd.

Vi ser nå hva dette betyr for å få ned pris- og kostnadsstigningen. Siden lønnsoppgjøret kom i havn, har prisstigningen vært på 0.7 % (fra april til august). Neste år kan vi for første gang i 80-årene komme ned på samme prisstigning som de land vi konkurrerer med.

Et inntektspolitisk samarbeid er ikke bare et virkemiddel for å holde lønnsutviklingen innen nøkterne rammer. Det gir også helt andre muligheter for en rettferdig inntektspolitikk. Det gir oss muligheter til å tømre sammen et opplegg som gir

mest til de som har minst og som gir plass for sosiale forbedringer.

Hva var det vi oppnådd gjennom samarbeidet i våres ?

Vi fikk et lavtlønnsoppgjør, det mest rettferdige på mange, mange år. Rengjøringshjelpen fikk dobbelt så stort lønnstillegg som rådmannen, regnet i kroner. Flere lavtlønnsgrupper fikk både 2 og 3 kroner timen.

Vi fikk økt svangerskapspermisjon, sikret lavere boligrente for de som trenger det mest og vi fikk gjennomført lettelser i tilbakebetalingen av studielån. Og vi sikret en pensjonsreform både partiet og fagbevegelsen har lagt så stor vekt på, og som gir eldre arbeidstakere - både kvinner og menn - rett til en verdig avslutning på sitt yrkesaktive liv.

Det var var det behov for, etter 5 års reformpause.

Men samtidig vet vi at fortsatt lønnsmoderasjon kan føre til at eierinntektene i lønnsomme bedrifter øker urimelig mye. Vi støtter de tanker fagbevegelsen har gjort seg om disponering av overskudd. Det blir nødvendig med fondsavsetninger som sikrer at overskuddene går til forbedringer i arbeidslivet, i stedet for å gi en skjev inntektsfordeling.

Det kan også gi midler til viktige investeringer. Det er behov for investeringer som gir en mer miljøvennlig produksjon, og et bedre arbeidsmiljø. Vi har behov for bedre studiepermisjonsordninger, slik at flere får mulighet til skolering. På den måten kan en solidarisk lønnspolitikk føre til større likhet, ikke bare i lønn, men også i muligheter i arbeidslivet. Og det vil samtidig være et helt nødvendig bidrag til å styrke norsk næringslivets framtidsmuligheter.

Norge har i dette århundre hatt store fordeler av naturressurser som vannkraft og fisk. I de to siste ti-årene har vi fått betydelig drahjelp fra oljerikdommene. Vi skal fortsatt dra nytte av naturressursene. Men vi kan ikke vente å få noen tilleggsfordel av dette. I årene framover blir det oss selv det

kommer an på: Hvor mange vi er som deltar i arbeidslivet, og hvor dyktige vi er.

Velferdsnivået måles ikke i hvor stor økning vi får til i brutto nasjonalprodukt. Det kommer an på bakgrunn og sammensetningen av det. Målet på velferd er hvor mange som deltar på en fullverdig måte i samfunnet.

For det hjelper lite om veksten er sterk, hvis veksten går med til å betale ut arbeidsløshetsstrygd, sosiale utgifter og pensjoner. Flest mulig skal kunne klare sine utgifter ved hjelp av eget arbeid. Men de som ikke er i stand til det, skal ha krav på skikkelige hjelp og støtte fra samfunnet.

Vi må gjøre noe med den sterke veksten i uføretrygd og sosiale utgifter. For det som nå vokser av statsutgiftene, er disse utgiftene og kontantoverføringer til private. Det skal ikke være slik at stadig flere blir gjort avhengige av å leve på trygd. Derfor må vi snu vår samfunnsinnsats sterkere mot den oppgaven å stimulere til innsats og arbeid, tilpasset den enkeltes krefter og muligheter. Selvrespekten, livsgleden er ikke minst knyttet et aktivt, meningsfylt virke i samspill med andre.

Arbeiderbevegelsen må føre en aktiv - ja en kompromissløs kamp for retten til arbeid. For de yrkesvalghemmede, for de eldre arbeidstakerne, for småbarnsforeldre, mot utstøting fra arbeidslivet. Kort sagt: Vi skal ha arbeid for alle- og gjøre det mulig.

*

Vi har de siste to årene gjennomført to viktige arbeidstidsreformer knyttet til inntektsoppgjørene: 37,5 timers uke for alle og fleksibel pensjonsalder for yrkesaktive.

Programkomitéen har ikke funnet det riktig å gå inn for generelle nedkortinger i arbeidstid og pensjonsalder. Det har vi ikke funnet rom for.

Arbeidstidsreformer som kan gi økt likestilling og gi flere mulighet for deltakelse i lønnet arbeid har stått

sentralt i debatten i 1980-åra, og er nedfelt som langsiktige mål i våre programmer.

I dette programforslaget har vi samlet oss om arbeidstidsreformer rettet mot barnefamilier - 1 års svangerskapspermisjon - og om reformer som kan gi økt fleksibilitet og derved større mulighet for den enkelte til å være i arbeid og til å kombinere arbeid og omsorg.

Etter at det ikke skjedde noe med svangerskapspermisjonen siden vi forlot regjeringskontorene i 1981, har vi prioritert dette og økt svangerskapspermisjon med 2 uker hvert år. Neste år vil permisjonen ha økt fra 18 til 24 uker. Offentlig ansatte har ytterligere 2 uker, som et ledd i oppgjøret i år.

Når vi nå legger opp til ett års svangerskapspermisjon, tenker vi oss at endel av dette valgfritt kan tas ut som kortere arbeidstid i barnets første åtte leveår. Og vi vil at endel skal forbeholdes faren.

Erfaringene fra Sverige viser at svenske menn i langt større grad enn norske benytter seg av muligheten til å ta ut sin andel av svangerskapspermisjonen. Det er grunn til å tro at dette har mye med lengden på den samlede permisjonstiden å gjøre. Er den for kort, vil ofte kvinnen ha størst behov for å bruke permisjonen. Når den økes til ett år, vil morens behov kunne dekkes uten at hele permisjonstiden brukes.

Det er viktig for likestillingsarbeidet at faren også tar ut sin del av permisjonstiden. Kontakt og ansvar for barnet over en lengre periode tidlig i barnets liv, vil uten tvil legge et bedre grunnlag for at faren tar en større del av omsorgsarbeidet også senere.

Forlengelsen av svangerskapspermisjonen er også en viktig del av en samlet politikk for bedre omsorg og oppvekstmiljø for våre barn. I spedbarnsalderen er andre løsninger enn barnehage å foretrekke, av mange grunner. Dessuten er også barnehagetilbud til de aller minste dyrest å bygge ut.

Den andre arbeidstidsreformen vi reiser gjelder organiseringen av arbeidstida over dagens timer og ukas dager.

Arbeidstida er i dag organisert på en måte som ofte passer dårlig til de endringene som har skjedd i familiene. Mange har behov for større variasjon i mulighetene for å ordne forholdet mellom arbeidstid og fritid.

Det kan vi oppnå ved økt fleksibilitet i måten å organisere arbeidstida på. Programkomitéen går inn for arbeidstidsreformer som åpner for en ny fordeling av arbeidstider over ukas timer og årets uker. De gamle ordningene med "fleksitid" har vært vellykket og kan utvikles videre.

Mange spør om dette ikke innebærer en risiko for mer ubekvemme arbeidsordninger - og gi arbeidsgiverne en sterkere stilling enn arbeidstakerne når det gjelder fastsettelsen av arbeidstidsordningene.

I programmet sier vi at den økte fleksibiliteten vi ønsker skal skje innenfor rammen av samfunnsmessige kjøreregler og kollektive avtaler - og at urimelige og oppdelte arbeidstider må unngås.

Det er klart at mulighetene for å få til mer fleksible ordninger vil variere. Men hvis vi skal utløse nye krefter, må vi i større grad godta variasjon og bruke mulighetene der de er. Mennesker har ulike behov og ønsker. Det må vi i langt større grad legge vekt på og ta hensyn til. Det vil vi alle tjene på.

Selv om poenget er å gi den enkelte større frihet og flere muligheter, vil slike arbeidstidsreformer også være et bidrag til den økonomiske veksten. Mer varierte åpningstidsordninger kan forlenge både åpningstid og driftstid. Utstyr og lokaler kan utnyttes bedre og lønnsomheten kan økes. Som forbrukere kan vi få bedre service, både i privat og offentlig sektor.

På den måten kan vi både oppnå større frihet for den enkelte og utløse nye krefter.

Barna og barnefamilienes situasjon står sentralt i flere av reformene som reises i programmet.

Gjennom økt svangerskapspermisjon, flere barnehageplasser og arbeidstidsreformer, kan vi møte behovet for tryggere og fastere rammer rundt barnas oppvekst, samtidig som vi øker foreldrenes frihet og muligheter til å kombinere arbeid og omsorg.

Det viktigste samfunnet kan gjøre for de minste barna, er å utvide svangerskapspermisjonen og bygge flere barnehager. Her har vi helt fra 1986 satset hardt, og vi går videre, i et enda større tempo den kommende perioden.

Også her har vi nå snudd en negativ utvikling. Etter at barnehageutbyggingen på slutten av 1970-tallet kom opp i 10.000 nye plasser årlig, sank den til langt under halvparten under den borgerlige regjeringen. Nå er den på vei opp igjen. Aksjon Bygg barnehager har gitt resultater. I år regner vi med å nå 8.000 nye plasser - dobbelt så mange som før regjeringsskiftet.

Selv om utlånsrammene er økt kraftig, har Husbanken nå langt flere søknader om nye barnehager enn banken kan si ja til. For å hindre at Husbanken blir en flaskehals i barnehageutbyggingen, er det tidligere gitt klarsignal for å utløse midler som skulle vært innvilget senere i år. Regjeringen vil dessuten foreslå at banken kan forskuttere inntil 75 millioner av rammen for 1989, slik at vi unngår unødige forsinkelser på prosjekter som er planlagt.

Vi har satt oss som mål å få frem barnehage tilbud til alle ved århundreskiftet. Det betyr at det fortsatt vil være mange barn som i årene fremover ikke vil få et tilbud. De store forsinkelsene på 80-tallet gjør at vi står overfor en trist situasjon for mange, mange småbarnsfamilier. De mange som venter, har et krav på å bli hørt. For å komme dem i møte, må vi legge oss på en nøktern standard både hva gjelder teknisk utforming og bemanning. Vi må ikke stoppe når vi har tatt hensyn til de barna som har plass og til de som arbeider i

barnehagene. Vi har et like stort ansvar for de barna som står i kø og som ikke får dette tilbudet.

Derfor må vi i tillegg mobilisere det vi kan av krefter for å utløse ideer og finne best mulige svar på et skrikende behov. Jeg ser det som en stor utfordring for oss alle, for vår organisasjon, for kvinnebevegelsen, for frivillige organisasjoner. Kunne vi ikke i dette året vi nå går inn i ta mål av oss til en ekstra-innsats for å ligge foran barnehagemeldingen ?

La oss spørre: Hva står i veien for flere plasser for flere barn ? La oss være pågående, utnytte alle muligheter, be om dispensasjon og forsøksvirksomhet for at det virkelig kan blomstre opp nye tilbud !

Mange lokaler som i dag bare brukes på kveldstid, kan utnyttes bedre, bl a til barnehager. Dette gjelder også for mange private hjem. Familiebarnehager kan mange steder være et godt alternativ. Her inviterer Regjeringen til å gå nye veier, og vi skal gjøre det lettere ved å forenkle saksbehandlingen og gjennomgå regelverket.

Vi vil følge opp barnehagemeldingen og foreslå at det ikke lenger skal være nødvendig at fylkesmannen godkjenner kommunale barnehager. Private barnehager skal fortsatt godkjennes, ikke av staten, men av kommunene.

Vi vil endre dagens regelverk. Normene om et bestemt areal pr barn skal bli enklere, og de skal nå være veiledende.

Vi vil nå sette tidsfrister for behandlingen i de ulike organer som skal godkjenne barnehagebygg. De skal i dag godkjennes etter Plan- og bygningsloven, Arbeidsmiljøloven og helselovgivningen. Hvis vi f eks setter en frist for behandlingen på 2 måneder, vil det kunne gi en raskere behandling enn i dag. All saksbehandling vil kunne skje i den enkelte kommune.

Mangel på personale har også vært en bremse i arbeidet med å skaffe flere barnehageplasser. I år har søknadene til førskolelærerstudiet tatt seg kraftig opp. Det er nesten

dobbelt så mange som begynner på studiet i høst i forhold til de siste årene. (1150 mot 6-700).

Vi er betenkt over tendenser til å øke bemanningen og kostnadene i eksisterende barnehager, ut over de normer dagens regelverk setter. Vi må heller spørre oss om vi utnytter den samlede kapasiteten godt nok. Vi trenger alt vi har av penger og personale til å gi et godt tilbud til flest mulig barn.

Vi vet ikke hvor langt over den standarden som er satt, dagens barnehager ligger. Kanskje er det også her en mulighet til å gi flere barn plass uten at det må investeres mer, verken i bygninger eller personale? Forbruker og administrasjonsdepartementet vil derfor be fylkesmennene om nærmere å kartlegge hele situasjonen.

Forbruker- og administrasjonsdepartementet har også satt igang arbeidet med å klargjøre og styrke assistentenes yrkesrolle, og vi vil starte et program for lederopplæring i barnehagene.

Vi må spørre oss om vi kan utnytte de ansatte på en bedre måte. Vi må i større grad bruke førskolelærerne som de spesialister de er, i en lederfunksjon overfor andre grupper med kortere opplæring.

Ved siden av dette bør vi stimulere sterkere ordningen med familiebarnehager. Barnehageloven åpner for denne muligheten og enkelte kommuner har arbeidet aktivt for å bruke en slik form.

Vi vil nå gå igjennom retningslinjene for familie-barnehagene med sikte på en modernisering og forenkling. Det bør være mulig å bruke denne barnehageformen også i andre lokaler enn private hjem. Grendehus, Folkets Hus, foreningslokaler hvor det er vanskelig å starte en vanlig barnehage, kan likevel utnyttes som familiebarnehage. Vi bør ikke bare knytte denne formen opp til private hjem.

Slik kan vi åpne for alternativer som bringer dagamma-ordningen inn i mer ordnede former. For de som arbeider som dagammaer vil dette være en fordel, med tanke på

sykdom og pensjonsalder. For foreldrene vil også slike ordninger ofte gi større trygghet.

På denne måten ønsker vi å utløse lokale krefter, med staten som en oppdragsgiver og aktiv støttespiller.

Etter debatten i Fredagsforum fikk jeg et brev fra noen foreldre i Vikna i Nord-Trøndelag. De fortalte at de var igang med å starte barnehage og håper på støtte til det. De har fått bruke et klasserom på skolen, som sto ubrukt. Kommunen har ikke planer om å starte barnehage i denne bygda, og foreldrene har derfor tatt eget initiativ. De forteller i brevet at "noen i kommunen ikke ser med blide øyne på dette " og at de derfor har møtte noe motbør.

Vi må støtte slike initiativ, ikke motarbeide dem.

I arbeidet fram mot full barnehagedekning trenger vi alle gode krefter. Når organisasjoner, bedrifter eller foreldregrupper ønsker å bygge og drive barnehage, hilser vi dette velkommen. Slik kan vi også benytte eksisterende lokaler til barnehager, og sette ytterligere fart i utbyggingen, ikke minst i samarbeide med lokale organisasjoner. Samvirkeideene har lange tradisjoner i arbeiderbevegelsen. Det folk har gjort er å se problemer i hverdagen og spørre seg hva vi kan gjøre for å løse dem.

Mer kunnskap til flere

I skolereformen foreslår vi å utvide undervisningstiden i 1.-3. klasse - og vi foreslår å utvide skoledagen ut over dette.

Den korte tiden småskolebarn er på skolen, passer for å si det enkelte i et samfunn der mor er hjemme og venter på at barna kommer hjem. Vi mener derfor at elevene også må få et aktivitetstilbud på skolen utover undervisningstiden. Dette tilbudet bør foreldre, skole og nærmiljøorganisasjoner samarbeide om. Mange av de aktivitetene som i dag drives på kveldstid, kan legges inn her.

Det er mange familier som har et stressende liv når de mer eller mindre heseblesende løper hver til sitt etter middag og til fritidsaktiviteter. Ved å legge slike aktiviteter tildligere på dagen, vil også familien få mer tid og ro sammen.

Når en slik utvidelse av skolens åpningstid er kommet istand, vil vi gradvis gi seksåringene obligatorisk undervisning i skolen, kombinert med et aktivitetstilbud. For seksåringene er det enda mer umulig å bli overlatt til seg selv etter noen korte undervisningstimer.

Med dette har vi signalisert en retning for barnas skoledag som bygger videre ut vår linje om integrasjon av omsorg og læring.

Framtidas næringsliv vil bygge mer på det vi har av kunnskap enn det vi har av råvarer. Når vi nå blinker ut en sterkere innsats i skole og utdanning som ett av de områdene vi må satse mer på, er det en viktig del av en samlet politikk for å skape ny vekst for landet og nye muligheter for den enkelte.

Programkomitéen har plassert seg i den gode sosialdemokratiske tradisjonen at det er bredden i utdanningen som er viktig, flest mulig skal få mest mulig utdanning. Og grunntidning må ha høyeste prioritet.

Vi vil begynne med en utvidelse av undervisningstiden for 1-3. klassinger i grunnskolen. Barn i denne aldersgruppen har for lite tid på skolen og er nysgjerrige etter å lære mer.

Det er blitt spurt om det er riktig å heise nye mål i skolepolitikken, når mange kommuner har problemer med å opprettholde skoletilbudet slik det er i dag.

Det har vært en vanskelig tid i skolen. Det var forventninger om forbedringer, særlig knyttet til lønnsoppgjøret, som gikk lenger enn det var realistisk å kunne innfri, slik den økonomiske situasjonen var.

Men samtidig er jo grunnskolen blitt tilført større ressurser. Siden 1986 er det opprettet 2.400 flere

lærerstillinger samtidig som elevtallet er gått ned med 28.000. Det alene representerer en økt innsats på 750 mill. kroner.

Også innen skoleverket må vi derfor spørre oss om vi bruker ressursene på den beste måten.

I den videregående skolen må det være et mål å høyne kvaliteten på utdanningen, og sikre alle et tilbud som munner ut i fagutdanning eller studiekompetanse.

Vi må også styrke den høyere utdanningen i tråd med det vi har gjort allerede. Her vil Hernes-utvalgets innstilling gi viktige impulser.

Et høyt utdanningsnivå med kvalitet og bredde, med muligheter til videre- og etterutdanning er en viktig del av arbeidet for fornyelse og omstilling.

Dette området ble for lavt prioritert under den borgerlige regjeringen. Den gang - da oljeinntektene var store, økte bevilgningene til dette området med 240 mill. i året. I løpet av de to siste årene har høyere utdanning fått en økning på 1,2 milliarder kroner.

Så sier da også universitetsdirektør Magne Lerheim i Bergen i et avisintervju at "vi de to siste årene begynner å se lys i tunnelen. Nå har universitetene begynt å få økte ressurser, nå skal vi greie vår oppgave".

Studiefinansieringen er sentralt for å sikre alles rett til høyere utdanning. Det betones også sterkt i Hernes-utvalgets innstilling. I programforslaget tar vi til orde for ytterligere forbedringer i studiefinansieringen. Særlig i retning av ordninger som stimulerer til lengre studier. Her kan vi bygge videre på ordninger vi allerede har gjennomført, med et spesielt "hovedfags-stipend" på inntil 25.000 kroner som avskrives lånet etter endt hovedfag.

La meg også minne om ordninger med inntektsavhengig tilbakebetaling av studielån, som ble innført i forbindelse med lønnsoppgjøret.

Dette betyr betydelige lettelser for de som berøres. Yrkesgrupper med 3-4 års utdanning og en studiegjeld på 100 000

kroner vil få lettelser på ca 5 500 kroner året, mens det for grupper med lengere utdannelse og en studiegjeld på 190 000 kroner betyr lettelser på fra 8 500 - 12 000 kroner året.

(De største lettelsen kommer etter det 4.

tilbakebetalingsåret fordi man da betaler full rente og avdrag.)

Omstillingen til et mer kunnskapsbasert næringsliv gjør at voksenopplæringen må bli en naturlig del av hele vårt utdanningssystem. Tilbudene må rettes inn mot de voksnes behov og forutsetninger - og behovene i bedrifter og lokalsamfunn.

Det er i denne sammenheng vi også må se programkomitéens tanker om å lovfeste arbeidstakeres rett til et utviklings- og utdanningsprogram av en viss varighet minst en gang i sitt yrkesaktive liv.

Vi kjenner begrepet "sabbatsår" fra universitets- og forskningsmiljøer. Mulighetene til personlig utvikling gjennom videreutdanning kan bli bedre i hele vårt arbeidsliv.

Også i vår utdanningspolitikk må vi legge vekt på at det skal stilles krav. Kunnskap kommer ikke av seg selv, det krever innsats. En sterkere innsats for mere kunnskap til flere - fra grunnskole til livslang læring - er en av pilarene i en samlet politikk for nye muligheter for den enkelte og en trygg økonomi.

En bolig til å leve med

Hvorfor sier vi det ? Jo, fordi mange har lagt seg på en boligstandard og en boligstørrelse vi ikke kan make. Det blir ikke boliger til unge og det blir ikke rimeligere boliger med slike standarder vi fikk i 1986. Da var gjennomsnittsstørrelsen på nye boliger 191 kvadratmeter.

Vi må bygge flere boliger, minst 30 000 i året. Vi må bygge flere mindre og mer nøkterne boliger. I 1986 var gjennomsnittsstørrelsen på nye boliger 190 kvadratmeter. Slik kan det ikke fortsette.

Vi har startet denne snuoperasjonen, og det bygges nå flere og flere mindre boliger.

Vi skal igjen satse på Husbanken. Neste år vil omlag 2/3 av alle nye boliger kunne finansieres gjennom Husbanken. Da vil rammene i Husbanken være økt med 50% siden regjeringsskiftet.

Vi vil fortsette å utvikle låneordningene for å få en bedre fordeling av boutgiftene over livsløpet. Det betyr lengere avdragstid og små avdrag de første årene i familienes liv.

Vi vil videreutvikle ordningen med utleieboliger - for det er et tilbud som er etterspurt og som det er behov for.

Det fjerde området programkomiteen har blinket ut gjelder de eldre. De må sikres En aktiv og trygg alderdom.

Det store flertall eldre holder seg friske og spreke til langt opp i åra og ønsker å bo hjemme så lenge som mulig. De ønsker å være aktive eldre.

Likevel står vi overfor en stor utfordring når vi skal sikre det økende antall eldre et tjeneste- og omsorgstilbud som er vårt velstandssamfunn verdig. Eldreomsorgen må komme styrket ut.

Eldre, syke og deres nærmeste må kunne vite at de får hjelp og avlastning når de trenger det. Da vil også denne omsorgen bli mulig.

Tilbudene skal også være en hjelp til selvhjelp. Sykehjem skal også ha en servicefunksjon for de som bor hjemme. Vi vil i forlengelse av dette gå inn for trygghetsalarmer, varslingsystemer og besøksordninger.

*

Det femte området programkomiteen blinker ut for økt innsats i årene framover er arbeidet for et bedre miljø. Vi må alle ta et større ansvar for miljøet. Det gjelder lokalt, og

internasjonalt. Ikke noe område illustrerer så tydelig vår avhengighet av hverandre og nødvendigheten av samfunnsstyring, samfunnsansvar, holdninger og felles tak for felles framtid. Disse sammenhengene kommer også klart fram i forslaget til miljøprogram som dere skal behandle på dette landsstyremøtet.

Miljøpolitikken skal vokse ut av sin rolle som en sektor med sine tilhengere, til å bli en kjede av grunnleggende hensyn som automatisk bringes inn på alle områder. Først når det er forstått og satt i system, er vi virkelig på vei mot en bærekraftig utvikling i Norge.

Også av hensyn til miljøet er det nødvendig med økonomisk vekst, ikke minst internasjonalt. Uten økonomisk vekst vil vi ikke greie å løse de store fattigdomsproblemene, som også er et miljøproblem. Men vi må over på en vekst som bruker naturen uten å forbruke den.

Dette krever omstilling på de fleste samfunnsområder. Bare en miljøvennlig produksjon kan sikre vårt livsgrunnlag og vår produksjonsevne i framtida. Erkjennelsen av dette vil virke inn på næringspolitikken, energipolitikken og samferdselspolitikken, for å nevne noen. Det vil også stille krav til den enkelte av oss. Vi blir alle berørt, blant annet som forbrukere og trafikanter. Det betyr også at vi alle kan bidra og miljøprogrammet dere skal behandle gir mange gode eksempler på hvordan vi alle kan bidra, både gjennom politisk arbeid og gjennom våre egne valg og prioriteringer.

Flere av de forslagene som reises er under arbeid. Det gjelder bl a forbud mot fosfatholdige vaskemidler hvor det legges opp til et forbud i 1990. Det gjelder også miljømerking av varer. Her har vi tatt et initiativ i Nordisk Råd og en arbeidsgruppe med representanter fra flere departementer er igang med å vurdere et slikt tiltak.

Miljøpolitikken er også en del av den alminnelige velferdspolitikken. La oss ikke glemme det i en situasjon hvor de globale problemene blir stadig mer påtrengende. Uten at vi

klarer å verne miljøet mot ødeleggelse, klarer vi ikke å skape en trygg framtid.

Miljøbelastninger er ofte skjevt fordelt. Det er gjerne de som står nederst på rangstigen på andre områder, som også får dårlig arbeidsmiljø og dårlig fritidsmiljø. Miljøforurensninger og dårlig arbeidsmiljø fører til vekst i helse- og sosialutgiftene, og bidrar også på den måten til å undergrave velferdssamfunnet.

Hvis helsevesenet ble kvitt en del av de typiske livsstilssykdommene og de sykdommer som skyldes forurensning, ville vi kunne løse mange problemer innen helse- og eldreomsorgen.

Det er gledelig at miljøpolitikken nå står så sentralt, i de fleste partiers programmer. Miljøet trenger oss alle som allierte. Her har det virkelig vært behov for en ny giv !

Hva var situasjonen på dette området ?

Da vi overtok hadde den borgerlige regjeringen reduisert innsatsen og svekket lovverket. Bevilgningen til kampen mot forurensning var 25% lavere i 1986 enn i 1981.

Både i årets og fjorårets statbudsjett har bevilgningene til miljøarbeidet vært blant de aller sterkest prioriterte - og det blir det også i neste års budsjett. Vi vil da ha økt miljø-budsjettet med 60%, i en vanskelig økonomisk situasjon. Det sier mye om hvilken verdi vi legger på miljøarbeidet.

Det er klart at Arbeiderpartiet er pådriveren i miljøpolitikken. Det ligger i den sosialdemokratiske samfunnsforståelsen at det må være slik. Vi svingte miljøkosten i 70-årene, vi gjør det i 80-årene og vi skal gjøre det i 90-årene.

*

Vi har de siste ukene opplevet utspill fra Høyre i de viktige spørsmålene om Norges forhold til EF, som har satt sitt preg på debatten, ikke minst de borgerlige partiene imellom.

For vår del har vi lagt en kurs som vi har grunn til å holde fast ved. Også her må vi være tyngdepunkt og motor. Det

blir vårt ansvar å vise vei, i en sak av stor betydning for vårt land og vår fremtid.

Vi har valgt vår nasjonale kurs, med bred støtte i Stortinget. En aktiv linje for å oppnå best mulig rammevilkår for norsk næringsliv, gjennom en tilpasning til EFs indre marked.

Gjennom det arbeid som pågår mellom EFTA / EF og det utredningsarbeid Regjeringen har satt i gang, får vi kartlagt konsekvensene for de ulike sektorer og for Norge som nasjon, totalt sett.

Vi er overbevist om at vi tjener Norges interesser best ved å ha en mest mulig samlet befolkning bak oss i dette arbeidet. Derfor blir det dessverre et opplegg for en splittet nasjon å avspore den linjen vi sammen la i Stortinget før sommeren, slik Høyre nå har valgt å gjøre. Det må være galt å ta standpunkt til endelig tilknytningsform før vi har kartlagt konsekvensene av de ulike alternativene.

Når det så gjelder spørsmålet om en eventuell folkeavstemning, er dette ikke tatt opp i programkomiteens formuleringer. Dette mente vi har det mest logiske, slik stortingsgruppa også hadde lagt opp til, når spørsmålet om medlemskap ikke var satt på dagsorden. Med den utvikling vi har sett på ettersommeren, vil det være riktig at vi likevel tar inn en klar henvisning til at en slik viktig beslutning, i så fall ville kreve ny folkeavstemning.

I Sentralstyret drøftet vi disse viktige spørsmålene før det ble avgitt innstilling i Stortinget på forsommeren, og fikk samtidig en orientering av Jan Balstad om LOs arbeide med markedssakene så langt. Det vil her være et behov for nær kontakt mellom parti og fagbevegelse i tiden som ligger foran oss. Derfor ble det på landsstyremøtet for 14 dager siden besluttet å nedsette et felles utvalg for å arbeide videre med de mange konkrete spørsmål som vil reise seg, og den informasjon som det løpende er behov for å gi.